

JOHANNES JØRGENSEN SELSKABET

NYHEDSBREV

September 2021

19. årgang

Nr. 3

Skt. Birgitta
af Vadstena

La Birk
18. VII 34

NYHEDSBREV

Medlemsblad for

Johannes Jørgensen Selskabet

Ansvh. red. Stig Holsting

Johannes Jørgensen Selskabet

er et litterært forum til studium af digterens liv og forfatterskab.

Selskabet arbejder nært sammen med Johannes Jørgensens Hus i Svendborg og andre litterære selskaber.

www.johannesjoergensenselskabet.dk

johs.jorgensenselskabet@gmail.com

Medlemskab koster 175 kr. om året.

Bankkonto nr.: 1551 0010132908

Selskabets bestyrelse:

Stig Holsting, formand

Lykkesholms Allé 9 A,1.tv

1902 Frederiksberg C

Tlf. 21290408

stighholsting@gmail.com

Maria Truelsen, næstformand

Egebakken 45 st.tv. 2830 Virum

Tlf. 24602308

mariatruelsen@mail.tele.dk

Ove Klausen, sekretær

Ottosminde 2, 8960 Randers

Tlf. 86404032

oklausen@fiberflex.dk

Henning Fink-Jensen, kasserer

Krogmosevej 28, 2880 Bagsværd

Tlf. 23495938

johs.jorgensenselskabet@gmail.com

Andreas Holsting, Ved Klosteret 6,

2100 København Ø. Tlf. 31219609

andreas.holsting@hotmail.com

Johannes Jørgensen begyndte allerede kort efter sin konversion i 1896 at beskæftige sig med den hellige Birgitta af Vadstena. Interessen holdt sig livet igennem for at kulminere med tobindsværket i 1941-43 om den svenske mystiker og helgeninde. Ovenstående middelalderlige fremstilling af hende findes i klosterkirken i Vadstena, hvor Jørgensen tegnede den under et af sine ophold i byen. Han afsluttede sidste bind på Dalum Kloster ved Odense i 1942.

Under et besøg i Blåkyrkan i Vadstena i 1938 tegnede Jørgensen den skitse, som ses på forsiden af dette nummer af Nyhedsbrevet.

Tegneren Johannes Jørgensen og hans kunstner venner

af Stig Holting

En septemberdag i 1896 sidder den unge Johannes Jørgensen på en bænk i Søndermarken på Frederiksberg i et åbenbart forgæves forsøg på at digte og noterer derfor i sin dagbog: "Da jeg ikke mere kan digte, har jeg forsøgt at tegne."¹ At det ikke var en permanent beslutning, viser den historiske kendsgerning. Der er imidlertid adskillige eksempler på, at han ikke opgav at tegne. Det skete, at han i sin følelse af egen angivelige uformåenhed som skribent kunne henfalde i en vis fortrydelse over ikke at have dyrket den bildende kunst i stedet. Det havde jo hans yngre broder Valdemar gjort med talent dog uden den store succes,² men det lå da til familien. Hans små tegninger er imidlertid for intenst følte til blot at blive betragtet med flygtig overbærenhed. Selvsad han ofte model for andre kunstnere, både malere, tegnere og skulptører. Desuden engagerede han sig så at sige på anden hånd i malerkunsten som en skarpseende og indsigtfuld anmelder. Hans anmeldelse i Politiken af Den Frie forårsudstilling 16. april 1893 med de symbolistiske malere Paul Gauguin og van Gogh er vel nærmest historisk, idet det var første gang, disse malere blev præsenteret og tolket med indsigt for et dansk publikum. I et lille essay "En Treklang", har han sat disse "vilde Malere"

et smukt minde sammen med malervennen Albert Gottschalk.³ Hans forståelse for de nye strømninger viser således et åbent engagement i nye tanker, der udvikledes yderligere i hans introduktion af symbolismen i tidsskriftet *Taarnet* i 1893. I romanen *Vor Frue af Danmark* benytter han en selvoplevelse fra en udstilling i München i 1894 til at lade sit alter ego Herman Ronge besøge en udstilling med moderne kunst. "Det var med ét, som om hele den moderne Kunst i al sin sanse-

Motiv fra Morciano i Romagna i Norditalien.

Udsigten fra Strandhusene ved Svendborg mod Tåsinge og Brejning kirke. 1927.
I 1931 skrev Jørgensen digtet "Udsigtsbænken" om dette motiv.

lige Fylde strømmede hen over Ronge", skriver han.⁴ Han knyttede en tæt åndelig forbindelse mellem de nye strømninger indenfor digtekunsten og malerkunsten – de symbolistiske digtere og den syntetistiske malerkunst, som promoveredes af især Paul Gauguin. Herhjemme optog han denne forbindelse ved i 1893 at knytte flere af sine malende venner til *Taarnet*.

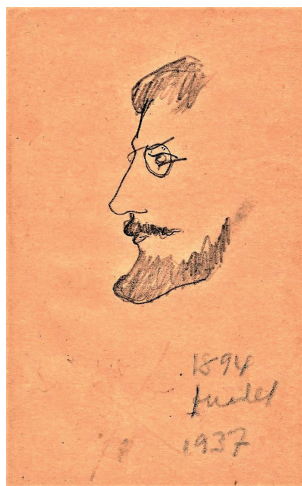
Livet igennem var han en flittig gæst på museernes kunstsamlinger både hjemme og ude og kunne af og til henfalde i spekulationer over tidens tendenser, som da han under et besøg i Napoli noterer i sin dagbog: "Overfor disse venezianske [malere] forstaar man ikke, at nye Malere har Mod til at male."⁵ Derimod havde han en naturlig forudsætning for på godt og ondt at se Sydeuropas kirkelige ikonografi i dens rette sammenhæng. En ganske

simpel altertavle i en lille kirke i Bayonne i Frankrig kunne f.eks. hensætte ham i en sær religiøs stemning. Dagbøgerne har mange eksempler på, hvordan han så at sige kunne omsætte ord i streg. Skitserne supplerede derved hans litterære opfattelse og indlevelse og føjede det visuelle til de sproglige formuleringer. "*Malere* var vi jo alle sammen – mere eller mindre", skriver han et sted og hentyder til de unge digteres bestræbelser på at male ordene i farver.⁶ Ungdomsvennerne malerne Ludvig Find, L. A. Ring, Børge Stuckenberg, J. F. Willumsen, Johan Rohde, ægteparret Slott-Møller, Svend Hammershøj, G. F. Clement, Mogens Ballin, Jan Verkade og ikke mindst Albert Gottschalk, som han ofte fulgte på malerens jagt efter motiver i byen og dens omegn, gav ham en solid forståelse for og indlevelse i skabelsesprocessen. Fritz Syberg lever-

de en enkelt tegning til *Taarnet* i 1893. Med de mange malende venner var det ikke underligt, at han ofte selv havde lyst til også at nedfælde sine iagttagelser og indtryk i streg.

I Paris traf han den symbolistiske maler Maurice Denis, som han i hvert fald af navn på forhånd kendte gennem Mogens Ballin og Jan Verkade fra deres fælles ophold i Bretagne. Venskabet med Maurice Denis fik en næsten familiær karakter og voksede ud af en dyb gensidig sympati og af Jørgensens forståelse for Denis' formsprog og ideverden og ikke mindst ud af en fælles forankring i en spirituel katolicisme. Desuden nærrede de begge venskab til Verkade, som Denis havde portrætteret flere gange.⁷

Under sit ophold i benediktinerklostret ved Beuron i 1896 blev Jørgensen

*Johannes
Jørgensens
portræt af
Mogens Ballin,
"1894 fundet
1937".*

præsenteret for nye ikonografiske ideer, idet munkene dyrkede en mere stilistisk kirkekunst ud fra en arkaisk stilrenhedside med prærafaelitiske forbilleder som modtræk til den massefabrikerede, roman-

Fra Nørreskoven på Tåsinge. (uå)

Motiv fra San Leonardo al Lago uden for Siena.

tiske kirkekunst, som dominerede tiden fra slutningen af 1800-tallet, og som han selv fandt "rædselsfuld". "Skønheden var falmet og visnet" i den katolske kirkelige kunst, noterer han et sted.⁸ I Beuron blev han grebet af disse nye ideer, omend han kunne finde formen lidt stiv.⁹ Det vidner dog om spændvidden i hans kunstopfattelse fra en mere bunden liturgisk kunstopfattelse og til impressionisternes subjektive udfoldelser.

I årene 1913-1915, hvor han opholdt sig i Siena, fik to unge, kvindelige kunstnere stor indflydelse på ham. Det var den sienesiske tegner og modellør Anita Renieri og den franske maler Andrée Carof. Især gav Anita Renieris påvirkning ham lyst til at tegne.

Senere kom to, danske kvindelige kunstnere ind i hans liv. Det var Ebba

Holm, som i 1928 udførte illustrationer til hans *Dantestemninger* og i øvrigt tegnede hans *Ex Libris*,¹⁰ og Birgitte West, som sammen med Jørgensens venner, billedhuggerne Axel Theilmann og Chresten Skikkild, dyrkede ideerne fra Beuron. Skikkild slog sig et stykke tid ned i Assisi, hvor han åbnede et værksted for kirkelig kunst.¹¹ Her udførte han bl.a. den buste af Jørgensen, som i dag befinder sig i huset i Fruestræde i Svendborg. Sent i sit liv knyttede Johannes Jørgensen et varmt venskab med den danske maler Jais Nielsen, som var kommet til Assisi for at studere Giotto og Cimabue på stedet. Jørgensen havde her kunnet være ham en indsigtfuld fører. Under en rejse i Provence i Sydfrankrig i 1924 besøgte Jørgensen maleren Paul Cézannes atelier og skrev en levende beskrivelse deraf, der viser ikke kun hans hengivenhed for malerens næsten franciskanske askese, men også forståelse for nye kunstneriske strømninger, som han allerede havde vist i sin førnævnte anmeldelse af Gauguin og van Gogh.¹²

Det er bemærkelsesværdigt, at det stort set kun er i dagbøgerne, Johannes Jørgensen har efterladt eksempler på sin tegnelyst. Det betyder så, at de kun findes i småt format, idet dagbøgerne alle er i lommeformat. I nogle tilfælde er det tydeligt, at en tegning skulle fæstne nogle indtryk, som siden skulle omsættes i ord – tilmed kunne det hænde, at han noterede detaljernes farver ind på tegningen.

En oplagt sammenligning med disse træk må være den rejsende H. C. Andersens behov for at tegne sine indtryk. For begge var det at tegne ikke et udslag

Motiv fra Todi, Italien. 1919.

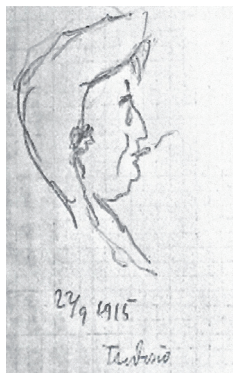
af tidsfordriv, men ment som støtte for hukommelsen. Deres evne til at male i ord hang naturligvis sammen med deres veludviklede evne til at se. Man sagde om Andersen, at han havde "en malers øje."

Johannes Jørgensens små tegninger spænder tematisk vidt fra små og detaljerede landskabspanoramaer til detaljer fra kirker o.l. og engang imellem mennesketyper. Hans sans for perspektiv var som Andersens ikke påfaldende, men det er jo heller ikke det fremmeste

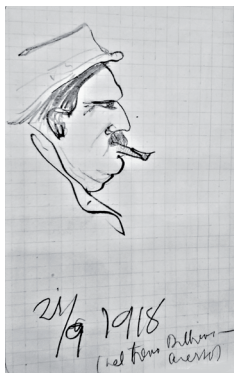
krav i moderne kunstforståelse. Samtidig skal det også siges, at det ofte var under meget improviserede og flygtige forhold, han tegnede. Mest iøjnefaldende er hans evne til at fange en persons udtryk og karakter. Det ældste eksempel er en lille profilskitse af vennen Mogens Ballin fra 1894, måske fra deres fælles ophold i Assisi. På tegningen har Jørgensen noteret, at han genfandt den i 1937, adskillige år efter vennens død.

Da han i slutningen af 1915 flyttede

til Assisi, var han kommet under påvirkning af Andrée Carof, der var en habil billedkunstner.¹³ Hendes farvestrålende pasteller, hvoraf nogle er gengivet i værket *Jorsalafærd* fra 1922, synes imidlertid ikke at have

I disse to tegninger demonstrerer Jørgensen en levende iagttagelsesevne med et glimt i øjet.

*Et reportagebillede fra det jordskælvsramte Civita d'Antino.
En omkommet ligger tildækket med et tæppe. 1915.*

tilskyndet ham til selv at forsøge sig i den genre. Der kendes kun et enkelt eksempel, som tydeligvis er et famlende forsøg, hvor han må have lånt Andrées pastelstifter. Men det blev så tilsyneladende ved det ene.

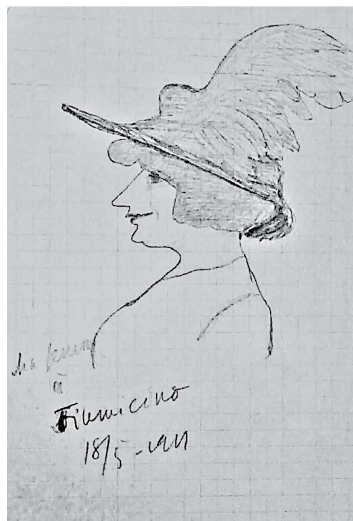
Ligesom H. C. Andersen var mest flittig som tegner på sine rejser, gjaldt det også Jørgensen. Der er ingen eksempler fra hans bolig end ikke fra udsigten fra hans vindue i Assisi, som ellers nok var inspirerende. Det var indtrykkene fra rejserne, som han skitserede, og dette underbygger også teorien om, at de var ment som støtteobjekter for hans hukommelse. Således er nogle få skitser fra hans besøg i den jordskælvsramte bjergby Civita d'Antino i januar 1915, hvortil Københavnervisen Nationaltidende havde sendt ham som korrespondent, skitser, der ved deres præg af øjebliksbilleder får ægthedens dramatiske karakter.

Det er tydeligt, at tegnelysten kom i perioder, især hvor han var sammen med andre kunstnere, som kunne inspirere ham. Alligevel har hans observationer naturligtvis været den egentlige inspiration,

for der hersker ikke nogen modsætning mellem de to udtryksformer, hvad kunsthistorien kan fremvise adskillige eksempler på: August Strindberg, Holger Drachmann eller vennen Sophus Claussen. Der findes en gammel forståelse mellem de to udtryksformer. Johannes Jørgensen nævner som

et eksempel den franske digter Bertrands relationer til billedkunsten, og fremhæver endvidere digteren Baudelaire's forbindelse til maleren Delacroix.¹⁴ Han citerer et sted maleren Willumsen for følgende udsagn: "Den, der kan male, kan ogsaa skrive ... det er den samme Evne, blot anvendt paa forskellige Omraader."¹⁵

Johannes Jørgensens flittige omgang med sine mange malervenner kunne ikke undgå at præge hans tanker og hans

*"Ma femme"
Portræt
af Amalie,
tegnet i
Fiumicino
ved Rom
18. maj
1911.*

Den tegnende André. 1926.

syn på kunstens væsen og vilkår. Det kan måske se lidt ejendommeligt ud, at han alligevel ikke selv forsøgte sig i større omfang udover de små skitseagtige tilløb i dagbøgerne. I forvejen tvivlede han som sagt ofte på sine evner som skribent – det var et livslangt dilemma for ham. Han kendte sine begrænsninger eller sagt med andre ord: Han fandt alligevel sin styrke og mission i det skrevne ord, hvorved han da også nåede ud til et stort, internationalt publikum. Bogen *Rejsebilleder*, som han udgav i 1905, lever så at sige godt op til sin titel, idet forfatterens skarpe iagttagelsesevne her er meget illustrativ. Et interessant træk hos ham var netop hans evne til at se billeder, der med et Storm P-udtryk opstod i "ubevogtede øjeblikke", en evne, som med et fagudtryk betegnes som synæstesi, som da han f.eks. under en gudstjeneste i sognekirken i Lourdes hører et mandskor synge Mariahymnen

Salve Regina og i dagbogen noterer: "Koret, som et Maleri af Fra Angelico."¹⁶

Noter

- 1 Dagbog 147, 5. september 1896.
- 2 Nyhedsbrev 2017 nr. 1.
- 3 *Gamle Adresser* s. 56-63. Se endv. *Af Oliventræets Frugt*, s. 47-54, og *Fra det ukendte Frankrig* s. 99-105.
- 4 *Vor Frue af Danmark*, s. 96. (*Orion over Assisi* s. 32-33).
- 5 Dagbog 454, 10. februar 1927.
- 6 *Omkring Axen Assisi-Salzburg*. s. 86.
- 7 Nyhedsbrev 2015 nr. 1.
- 8 *Rejsebilleder*, s. 195.
- 9 *Beuron*, s. 92.
- 10 Nyhedsbrev 2019 nr. 3.
- 11 Nyhedsbrev 2019 nr. 1.
- 12 *Af Oliventræets Frugt*, s. 113-119.
- 13 Nyhedsbrev 2017 nr. 4.
- 14 *Fra det ukendte Frankrig*. s. 116.
- 15 *Omkring Axen Assisi-Salzburg*. s. 57.
- 16 Dagbog 211, 19. juni 1909.

Mit Livs Legende i nutidigt lys

Anmeldelser af DSL's tekstkritiske og kommenterede udgivelse af Johannes Jørgensens erindringsværk

Af Henrik Denman

I 2019 udgav Det Danske Sprog- og Litteraturselskab Johannes Jørgensens erindringsværk *Mit Livs Legende*. Værket udkom oprindeligt i syv bind fra 1916 til 1928.

Den nye tekstkritiske udgave er udgivet af Henrik Wivel og Elise Iuul. De supplerer Jørgensens værk med et selvstændigt bind – den nye udgaves mest omfattende bind, hvori de opruller historien om værkets tilblivelse og belyser Jørgensens originale førsteudgave litterært, teologisk og personalhistorisk.

Generelt får udgivelser fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab ikke stor opmærksomhed i dagspressen, mens fagtidsskrifter oftere har interesse i at omtale og anmelde tekstkritiske udgaver af ældre dansk litteratur. Med Johannes Jørgensens erindringsværk har det været anderledes. Udgivelsen har fået to fyldige anmeldelser i dagspressen, to omfattende anmeldelser i fagtidsskrifter og to anmeldelser i specialblade.

Jeg vil i det følgende belyse nogle af de temaer, som anmelderne af den nye udgave af *Mit Livs Legende* har valgt at fokusere på. Jeg vil foretage nogle punktnedslag i anmeldelsernes læsning af livslegenden og ikke mindst Henrik Wivels grundige udredning af værkets tilblivelse og betydning i samtiden og eftertiden.

Aage Jørgensen har mulighed for at

skrive den fyldigste anmeldelse i *Nordica. Tidsskrift for nordisk teksthistorie og æstetik*, bind 37 2020. Han tager udgangspunkt i året 1913, der blev et af de skelsættende år i Johannes Jørgensens liv på grund af afskeden med hjemmet. Han var blevet en anset europæisk katolsk skribent, hvis liv dog var præget af en konstant omflakken især i udlandet. Han valgte i stedet at slå sig ned permanent i Assisi fra 1916 og næsten 40 år frem.

Selverkendelse

Aage Jørgensen skriver om de to sidste erindringsbinds teksthistorie. Da kladderne til disse to bind er bevaret, kan vi se bagom de trykte bøger. Han dykker ned i det ægteskabelige opgør med hustruen Amalie og om forholdet til Peter Schindler og Mogens Ballin. I Jørgensens nye liv efter 1913 kom to unge kvinder, Andrée Carof og Anita Renier, til at spille vigtige roller.

Et nøgleord i læsningen af *Mit Livs Legende* og det materiale, der er bevaret, er tolkningen af det hagiografiske hovedværk om den hellige Katerina af Siena fra 1915 og erindringsværket. Her skriver Aage Jørgensen:

”Begge steder fremskrives selverkendelse og dermed personlighedsudvikling. Først med Katarina bragt på plads tog han fat på sit eget liv, som han altså

skildrer i en legende. Det vendepunkt, som han postulerer i november 1913, tør vi betragte som konsolideret i og med, at Andrée på symbolsk niveau havde besejret Anita og givet anledning til flytningen til Siena.”

Aage Jørgensen fortsætter i sin anmeldelse med at gennemgå udgiveren Henrik Wivels kommentarbind detaljeret. Anmelderen kommer rundt om Wivels beskrivelse af livslegenden mellem dokumentarisme og fiktion og om receptionshistorien, hvor der fremtræder store forskelle mellem den samtidige modtagelse af anmelderne i dagbladene og den senere tolkning af livslegenden i litteraturhistorien. Aage Jørgensen slutter sin fyldige anmeldelse med at skrive om Elise luuls tekstredigering.

Autofiktion som guldgrube

Efter udgivelsen af den nye udgave af *Mit Livs Legende* var *Weekendavisen* hurtigt ude med en omfattende anmeldelse, skrevet af Lisbeth Smedegaard Andersen (12.12.2019).

Hun tager udgangspunkt i det forværrede forhold mellem Johannes Jørgensen og hans hustru i 1894 og hendes anklagende spørgsmål om, hvorfor han aldrig lo. Han kunne dengang intet svare, men brugte de følgende årtier på at bore nådesløst i sit eget sjæleliv. Resultatet blev livslegenden, hvor han skrifter og beken-der, men også anklager sig selv.

Lisbeth Smedegaard Andersen ser værket som autofiktion med en guldgrube om tiden omkring 1900:

”Endda et rasende interessant bud på en sådan, fordi Jørgensen giver en indlevet skildring af sin tid med alle dens

sammenbrud, gennembrud og nybrud – og de følger, de havde for de mennesker, der levede med dem. Der var vitterligt ikke meget at le af.”

Et andet centralt aspekt er Johannes Jørgensens krogede vej mod den katolske kirke. Hun bemærker, at han oplevede en katolsk kirke, der afviste meget af det, han elskede, og hans svaghed for såvel kvinder som natur. Hvor Luther søgte en nådig Gud, søgte Jørgensen en Gud, der kunne give ham sjælefred og faste rammer. Konversionen gav ham imidlertid kun delvis sjælefred, hvor Smedegaard Andersen stiller spørgsmålet, om han var drevet af en sand tro, eller han blot ville gøre sig interessant med sine sjælekvaler og katolicisme? Her ser anmelderen vekselvirkningen i livslegenden:

”Jørgensen pisker åndeligt talt sig selv; men hvis man som læser kører træet i disse evindelige anfægtelser, holdes man fast af de sublime skildringer af natur, mennesker og steder, bønner og refleksioner...”

Synd og tilgivelse

Bo Hakon Jørgensens anmeldelse i *Kristeligt Dagblad* (10.1.2020) fremhæver to væsentlige temaer i værket: Man får et enestående indblik i kulturen omkring 1900 og en kompleks omvendeshistorie. Han læser værket som en uhyre oplysende kulturhistorie.

Anmelderen tager udgangspunkt i kredsen omkring symbolismens indtog i Danmark og skriver om forholdet mellem de to centrale navne i gruppen, Sophus Claussen og Johannes Jørgensen.

Derfra går Bo Hakon Jørgensen videre til en præsentation af livslegenden, hvor

Jørgensen "skulle skrive sit livs "roman" eller prøve at forklare sin omvendelses-historie". Anmelderen nævner flere tolkninger af Jørgensens konversion. Måske var det et ønske om en forandring af sit fattige forfatterliv, der skabte interessen for katolicismen. Måske var det en længsel efter middelalderens enkle former og en opstand mod den nye, industrielle modernitet i byerne. Vejen til den katolske tro blev dog fyldt med overvejelser om hans egen syndighed.

Bo Hakon Jørgensen nævner livslegen den som et eksempel på den modsætning, han mener at finde mellem kunst og kristendom, når sproget i kunstnerisk form ikke kan åbne for religiøse dimensioner:

"Han skulle knægte sit poetiske jeg for at give sig ind under Guds varetægt – og det er denne jeg-knægtelse, legenden handler om i sin kerne, over de mange siders stadige mumlen om synd og tilgivelse for noget, man vanskeligt kan opfatte som faktisk synd."

Karakteren af omvendelse

I *Katolsk Orientering* (7.2.2020) ser Alexander Søndergaard *Mit Livs Legende* som et unikt vidnesbyrd om dansk kultur og samfund i en brydningstid omkring århundredskiftet. Værket skal ikke ses som en streng, kronologisk gennemgang af Jørgensens liv, men som en autofiktiv fortælling – en poetisk selvfremstilling af de

begivenheder, tanker og stemninger, som viste sig styrende for hans udvikling.

Anmelderen hæfter sig ved den intellektuelle omvendelse til katolicismen i årene 1894-1896, men udfordringen for Jørgensen var, at han efter sin konversion nok tænkte katolsk, men han følte ikke katolsk. Anmeldelsen mener dog ikke, at de to milepæle – den intellektuelle og følelsesmæssige omvendelse – fortæller hele historien. Johannes Jørgensens liv og særligt hans erindringer ses i højere grad som et symbol på den konstante og daglige omvendelse, det kristne menneske er kaldet til:

"Åbenhjertigt og uden ophør, i tråd med den lange kristne bekendelsestradition, ser han sin syndige natur i øjnene – i konstant kamp med den," sammenfatter Alexander Søndergaard.

Sammenfattende kan man sige, at modtagelsen af den nye udgave af *Mit Livs Legende* samler sig om følgende temaer: Dels i hvilken udstrækning værket var et erindringsværk, der kunne dokumenteres, eller det på den anden side var erindringer, som var spædet op med fiktive afsnit. Dels værket som en kilde til belysning og forståelse af perioden omkring 1900 i dansk litteratur- og kulturhistorie. Og dels værket som en kompleks omvendelseshistorie, om Johannes Jørgensens egen tolkning af følelser, overvejelser og kvaler på vejen til sin konversion til den katolske tro.

Indkaldelse til ordinær generalforsamling 6. nov. 2021 kl. 12
på Svendborg Bibliotek. Se vedlagte dagsorden.

Følg Johannes Jørgensen gennem Svendborg via Danske Digterruter
enten ved at gå turen eller på www.danskedigterruter.dk